

1. סידור אשכנז, ימי חול, תפילת שחרית, הכנה לתפילה, ברכות השחר ב'ד'

(ב) בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם. שְׁלֵא עֲשֵׂנִי גוֹי לְנִקְבָּה: גוֹיָה.
(ג) בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם. שְׁלֵא עֲשֵׂנִי עֶבֶד לְנִקְבָּה: שְׁפָחָה.
(ד) כּוֹלָם אוֹמְרִים. בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם, גְּבוּרִים אוֹמְרִים: שְׁלֵא עֲשֵׂנִי אִשָּׁה נְשִׁים אוֹמְרִים: שְׁעֲשֵׂנִי כְּרָצוֹנוֹ.

2. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מג עמוד ב-מד עמוד א

תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טובי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי. תניא, היה ר"מ אומר: חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום, אלו הן: שעשאני ישראל, שלא עשאני אשה, שלא עשאני בור. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה קא מברך שלא עשאני בור, אמר ליה כולי האי נמי? אמר ליה: ואלא מאי מברך? שלא עשאני עבד, היינו אשה! עבד זיל טפי

3. ספר המספיק לעובדי ה', רבי אברהם בן הרמב"ם

וברכות אלו הן הידועות כ"מאה ברכות", לא משום שמספרן מאה, אלא משום שהן משלימות מספר מאה הברכות המחויבות עלפי דבריהם

4. ספר הפרדס (נביו) תרומת הפרדס שער המעשה

עזרא ובית דינו תקנו לנו ברכות לשבח הקדוש ברוך הוא על כל הטובה שגמלנו. תיקן כמו כן אותן ברכות שהן מסודרות בראש התפלות, כמו הנותן לשכוי בינה וכו'. יש מי שאומר שמברך אותן כל ברכה בשעתה, כלומר כשישמע קול התרנגול מברך הנותן לשכוי בינה, וכן [כל] ברכה וברכה מאותן הברכות. ויש מי שאומר שאינו נכון, דהיאך מברך שום ברכה במטתו קודם שיטול ידיו. וכבר נהגו בכל גלילות שאומרים אותן על הסדר בבית הכנסת, ואפילו לא שמע קול תרנגול. ויש מן הגדולים שאומר ששאר ברכות כגון אוזר ישראל בגבורה או כלם, אם לא נהנה מזה כגון שאין לו מה ילבש, אינו חייב לברך. ואינו נכון, דברכות אלו לא נתקנו אלא להשלים למאה ברכות. הילכך מי שישן במלבושיו או ההולך יחף כגון בתשעה באב ויום הכיפורים מברך כל הברכות כסדרן. אבל הישן ביום אינו חייב לברך המעביר חבלי שינה מעיניו, וכן הפושט [בגדיו] ביום אינו מברך אותן ברכות המתקנות על כל דבר ודבר כשחוזר ולובשן. סוף דבר, כל אדם מישראל מברך אותן בכל יום פעם אחת בין שישן במלבושיו בין שפשט בגדיו ביום בין עני בין עשיר מברך בכל יום פעם אחת ולא יותר, שלא נתקנו אלא להשלים למאה ברכות. אבל גר אינו מברך שלא עשאני גוי אא"כ היתה תחלת בריאתו בקדושה, אבל שבוי מברך שעשאני גוי.

5. ספר הפרדס

ברכות השחרית הן יותר מעשרים לפי שבני אדם הוסיפו לברך על כל צורך וצורך להם. ומן הדין לא היו ראויים אלא תמני סרי, ואין לחוש אם הוסיפו שלא נאמר אלא שלא לפחות אבל להוסיף יש לורשות ולברך על כל חביב לו

מינכן 95

היה ר' מאיר אומ' חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום שלא עשני גוי שלא עשני בור שלא עשני אשה רב אחא בריעקי שמעיה לבריה דקמברך שלא עשני בור א"ל מאי כולי האי א"ל מאי אברך שלא עשני עבד אשה היינו עבד אשה זילא טפי

ונציה (ר"פ - רפ"ג)

תניא היה ר' מאיר אומ' חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום אלו הן שלא עשאני גוי שלא עשאני אשה שלא עשאני בור רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה קא מברך שלא עשאני בור אמר ליה כולי האי נמי אמר ליה ואלא מאי מברך שלא עשאני עבד היינו אשה עבד זיל טפי

וטיקן 118-119

תניא היה ר' יהודי אומ' חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום שלא עשאני גוי שלא עשאני אשה שלא עשאני בור רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא מברך שלא עשאני בור אמר ליה כולי האי נמי א"ל ואלא מאי אברך שלא עשאני עבד היינו אשה? ד?ילי טפי לי אחי דילי טפי

כי"ח 147

היה ר' יהודי אומ' חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום שלא עשאני גוי ושלא עשאני אשה ושלא עשאני בור רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא מברך שלא עשאני בור א"ל כולי האי נמי א"ל ואלא מאי אברך שלא עשאני עבד היינו אשה [עבד] זיל טפי

וטיקן 120-121

היה ר' מאיר אומ' חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום שלא עשאני גוי שלא עשאני בור שלא עשאני אשה רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא *התכלת* מברך שלא עשאני בור אמר ליה כולי האי נמי א"ל ואלא מאי איברך [על]לא עשאי עבד זיל טפי

6. Kahn records the texts that say מין, כותי, etc.

7. תוספתא ברכות ו' כ"ג

ר' יהודה אומר שלש ברכות צריך לברך בכל יום: ברוך שלא עשני גוי, ברוך שלא עשני אשה, [ברוך] שלא עשני בור. גוי - "כל הגוים כאין נגדו". אשה - אין אשה חייבת במצוות. בור - שאין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד.

8. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ט הלכה א

תני רבי יהודה אומר שלשה דברים צריך אדם לומר בכל יום ברוך שלא עשאני גוי ברוך שלא עשאני בור ברוך שלא עשאני אשה. ברוך שלא עשאני גוי שאין הגוים כלום כל הגוים כאין נגדו. ברוך שלא עשאני בור שאין בור ירא חטא. ברוך שלא עשאני אשה שאין האשה מצווה על המצות

9. text found in the Cairo Geniza

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם. ששן ישראל.

10. ביאור הגר"א אורח חיים סימן מו סעיף ד
שלא עשני. כן הוא ברי"ף ורמב"ם וכן הוא בתוספתא סוף ברכות וירושלמי שם אבל ג"י ספרים שלנו שעשני ישראל וכן הוא ברא"ש וטור :

11. עלי תמר מסכת ברכות פרק ט

תני ר"י אומר ג דברים צריך אדם לאמר בכל יום שלא עשני גוי שלא עשני בור שלא עשני אשה וכו'. וכ"ה בתוספתא משמע דשאר ברכות הנזכרים בבבלי דף ס לא היו אומרים אותם כל יום בא"י, ולעומת זה אמרין במנחות מ"ג ומביאה הגמרא את הבריתא דאומרים ברוך שלא עשני בור אולם ראב"י מחה בבנו לומר ברכה זו בוודאי מפני דרכי שלום. והנה ברי"ה כ"ו אמר ריב"ל האמורא הא"י כשהלכת לתחום קן נשריא היו קורין לתרנגול שכוי ואמר ר"י אמר רב מאי קרא או מי נתן לשכוי בינה, משמע דאף רב הבבלי לא היה אומר ברוך אשר נתן לשכוי בינה דלא ידע אפילו את פרוש המלה שכוי עד שמצא את הביטוי הזה באיוב ואלו היה אומרם בכל יום לא היה מסופק בפרוש המלה הזו. ולהלן קרא התרנגול אומר ברוך חכם הרזים, והגר"א מגיה אשר נתן לשכוי בינה עיין שם. ועיין בב"י או"ח סמ"ו בקצת סידורים יש ברכה שאינה נזכרת בגמרא והיא מגביה שפלים וכו'. ונראה בעיני שאין לברך ברכה זו כלל והמברך אותה טועה וכן כתב בשבלי הלקט דר"ע הסיר ברכה זו מסידורו. ברם בלקט יושר ריש או"ח כתב דמהר"י איסרלן ברך ברכה זו כמ"ש בסידורי אושטרייך וא"כ היה בזה חילוקי ארצות וחילוקים בסידורים. ובטור שם ונהגו הנשים לברך שעשני כרצונו, ואפשר שנהגו כן כמי שמצדיק עליו את הדין, ברם קשה לומר שהנשים יחדשו לעצמן ברכה בלי הוראת חכמים. אולם בלקט יושר כתוב ז"ל ואמר מהר"י איסרלן ז"ל אשה אומרת במקום שלא עשני אשה שלא עשני בהמה אבל שמעתי מאשה שאומרת במקום שלא עשני בהמה שעשני כרצונו וכדומה שלא הודה לה הגאון ז"ל כי אמו של הגאון ז"ל הקדושה בגזירת אושטרייך הי"ד היתה אומרת שלא עשני בהמה, ודכירנא שמצאתי בספר אחד ז"ל ושמה כי בזה נחלקו רז"ל אם יש לברך שלא עשני בהמה ודו"ק ועיין בהערות שם. א"כ נראה שלפי גירסא אחרת היתה קיימת ברכה זו בזמן הגמרא אלא בזמן מאוחר חידשו הנשים בהסכמת רז"ל כמובן לומר במקום שלא עשני בהמה שעשני כרצונו מפני שהיתה הברכה שלא עשני בהמה פוגם בחוש האסטטי של הנשים ואנשים גם יחד ואחרי שעצם הברכה היתה בזמן חז"ל אין קפידא בשינוי הנוסח שתוכן אחד כדי לעשות נחת רוח לנשים. ועיין בלקט יושר י"ד בסופו בחיסרון להמנות שמצא בגניזה הקהירית פליטת שני עלים מסידור קדמון שכתוב שם ברוך שלא עשני עם הארץ עיין שם. והוא בוודאי שריד מסידור א"י קדמון שיש שהיו אומרים ברוך שלא עשני ע"ה. ויש שהיו אומרים במקום ע"ה בור, כדי שלא יהיה נחשב פגיע בע"ה כי הע"ה אינו בור כי בור הוא אדם ריק לחלוטין, והרי שינוי ואין בור ירא חטא ואלו ע"ה היו מהם אוכלים חולין בטרה כמ"ש בבכורות כ"ז ובירושלמי דמאי.

ובפירושים וחיידושים בירושלמי פ"ד ה"ב רכ"ט שבקטעי תפלה של הגניזה נמצאת הברכה ברוך אשר בראת אותי אדם ולא בהמה איש ולא אשה ישראל ולא גוי מל ולא ערל חפשי ולא עבד. וכ"ה בקטע שפירסם הרב אסף במאמר מסדר התפלה בא"י ואמנם שנוסח ברכה זו מוזר שיהא צריך לאדם להודות שלא נברא בהמה וכן עמד הר"ל גינזבורג ע"כ. ואולי אין הכוונה בהמה ממש אלא שהוא שם מושאל לאדם כסיל ובער המוגבל בשכלו וכן אנו מכנים בז'ארגון עבריות עתיקות אדם כסיל ובער בשם בהמה. אמנם הסיגנון אשר בראת אותי אדם ולא בהמה משמע קצת שהכוונה לבהמה ממש. ועכ"ז יתכן לפרשו גם כשם מושאל והכי מסתבר כדי שיהיו שתי הגירסאות במנחות קרובות בענין. ועיין בנדריים פ"א שהיו קורין לע"ה חמור כשם מושאל עיין שם.

12. ספר המספיק לעובדי ה', רבי אברהם בן הרמב"ם (נפתלי וידר מצטט מקורות מהגניזה שתומך במנהג הזה)

עבירה, ושיתן לו חן בעיני מי שרואהו כי יי יתן חן וכבודו⁴⁰, ושאר לשון הברכה טובב בענין הזה. וכשיחגור חגורו או המכנסים מברך אוזר ישראל בגבורה. ובעת לבישת המנעל ברגל מברך העושה לי כל צרכי⁴¹. וכשיצא לדרך מברך המכין מצעדי גבר. וכשרואה אשה מברך שלא עשני אשה. וכשרואה עבד מברך שלא עשני עבד. וכשרואה גוי מברך שלא עשני גוי⁴².

13. לבוש אורח חיים סימן מו סעיף ה

ונ"ל שמטעם זה אנו מסדרין אותן בתחלה מיד אחר לשכוי בינה, מפני שברכת אשר יצר ואלהי נשמה ולשכוי בינה כולם נתקנו על היצירה, לפיכך סמכו להם ג"כ אלו השלש שנתקנו על זה ומכאן ואילך מתחילין בברכות של הנאה :

14. Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers* I.1.33 (trans. DuBoff)

Ἐρμιππος δ' ἐν τοῖς βίοις εἰς τοῦτον ἀναφέρει τὸ λεγόμενον ὑπὸ τινῶν περὶ Σωκράτους. ἔφασκε γάρ, φασί, τρίτων τούτων ἕνεκα χάρις ἔχει τῇ Τύχῃ· πρῶτον μὲν ὅτι ἄνθρωπος ἐγενόμην καὶ οὐ θηρίον, εἶτα ὅτι ἀνὴρ καὶ οὐ γυνή, τρίτον ὅτι Ἕλλην καὶ οὐ βάρβαρος.

And Hermippus in his *Lives* attributes to this man [Thales] that which is said by some concerning Socrates. For they say that he would say he was grateful to Fortune for these three things: first, that he was a human and not a beast; next, that he was a man and not a woman; third, that he was a Greek and not a barbarian.

15. ב"ח אורח חיים סימן מו

ז ויש עוד שלש ברכות וכו'. בפרק התכלת (סוף דף מ"ג) ומביאו הר"י (מד ב) והרא"ש סוף פרק הרואה (סי' כד). ופירש רש"י דגוי ואשה הואיל ולא בני מצוה יננהו שפיר מברך ובגמרא מקשה היינו עבד היינו אשה דלענין מצות עבד ואשה שוין דגמרינן לה לה מאשה ומשני עבד זיל טפי. ויש מקשין אמאי לא תקנו לברך שעשני ישראל ככל שאר ברכות שנתקנו על החסד שעשה בפועל שנתן ללב בינה מלביש ערומים פוקח עורים וכן כולם ומפרשים על דרך מאמר רבותינו ז"ל (עירובין יג ב) נוה לו לאדם שלא נברא משנברא כו' וזה יכוין בברכות אלו כלומר מי יתן שלא עשני ועכשיו שעשני אברך את ה' שלא עשני גוי או עבד או אשה ונאה הוא לדרשא אבל אין כאן קושיא דאם היה מברך שעשני ישראל שוב לא היה יכול לברך שעשני בן חורין ושעשני איש דלשון שעשני ישראל שכבר בירך משמעו בן חורין ומשמעו נמי איש ישראל ולא אשה דאשה נקראת ישראלית וא"כ לא היה מברך שלש ברכות אלא ברכה אחת ואין זה כוונתינו לקצר אלא להאריך בהודאות ולברך על כל חסד וחסד ברכה בפני עצמה ועל כן מברך שלא עשני גוי ועוד מברך על החסד שלא עשני עבד דזיל טפי ועוד שלא עשני אשה ופירוש שלא עשני גוי עבד אשה הוא שלא מסר נפשו על ידי מלאכו להורידה לתוך גופו של גוי או עבד או אשה בתחלת ברייתו ולפי זה הגר אינו מברך שלא עשני גוי וכן כתב ב"י על שם אבודרהם שכתב כך על שם הרמ"ה ונראה דאינו יכול לברך ג"כ שעשני יהודי דמה שנכנס לדת יהודית הוא ע"י בחירתו שמסר הקדוש ברוך הוא ביד האדם ולא שייד לומר שהוא יתברך עשאו גר שקבל דת משה וישראל ולכן אין הגר מברך מאלו שלש ברכות אלא שתיים שלא עשני עבד שלא עשני אשה ודלא כהגהת שולחן ערוך (ס"ד) שכתב שהגר יכול לברך שעשני יהודי דליתא :

16. רש"י על מנחות מ"ג ב:י"ח'א'

כולי האי נמי - דמשבחת נפשך דאינך עם הארץ ל"א כולי האי נמי בשלמא עובד כוכבים ואשה הואיל ולא בני מצוה נינהו שפיר מברכת אלא בור בר מצות הוא: אלא מאי מברך - להשלים ג' ברכות דר"מ: היינו אשה - דאשה נמי שפחה לבעלה כעבד לרבו ל"א היינו אשה דלענין מצות אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה (חגיגה דף ד. ט.): זיל טפי - אפ"ה מזולזל העבד יותר מן האשה ל"א זיל טפי כלומר זיל והוסיף ובידך שלא עשאני עבד כדי להשלים:

17. תוספות על מנחות מ"ד א:א'א'

זיל טפי. אבל אבור לא מברכין דאינו מצוי דהוי כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ ונראה יותר שמברך אעבד ואשה שאינן מצווין כמותו:

18. ט"ז אורח חיים סימן מו ס"ק ד

(ד) שלא עשני גוי. רבים מקשי' למה תקנו ברכה זו דרך שלי' ולא דרך חיוב דהיינו שעשני ישראל וכן בברכת שלא עשני אשה ומתריצים לפי שנמנו וגמרו ב"ש ובי"ה טוב לאדם שלא נברא ע"כ לא תקנו לברך על העש' שנעש' האדם דטוב לנו שלא נעשה אלא לכל הפחות על שלא נעשה עכו"ם ומי"ח ז"ל פי' לפי שאם היה מברך שעשני ישראל היה משמעו בן חורין ולא אשה ולא היה שייך לברך אח"כ שלא עשני עבד או אשה וק"ל דהא כתבו התוס' במנחות וביומ' פ' בא לו דבכל מקום שיש לפטור שני דברים בברכ' א' אסור להרבות בברכות וא"כ הכא נמי היה לו לברך ברכה א' והיה בכללה שאר ברכות ונ"ל דרצו להורות בזה שלא יטעה האדם לתלות ח"ו חסרון בבריאת האדם על שבורא עכו"ם וכן בבריאת אשה. ובאמת יש בהן צורך אפילו בבריאת עכו"ם שיצאו מהם גרים כמ"ש בב"ק פרק הפרה שחס הקדוש ברוך הוא על ב' אומות בשביל ב' פרידות טובות שעתיד לצאת מהם רות ונעמה ובדבר זה יש לתרץ מה שקשה במה שראינו שברך הוא ית' את אברהם ע"י הגר שיליד י"ב נשיאים וכי מה זו ברכ' שיבואו הרבה כמותם לעולם הלא טוב יותר שיהיו רשעים מעטים אלא שמתוך הרבוי יתרבו גרים כמו שארז"ל הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל כדי שיתוספו עליהם גרים כמ"ש וזרעתי לי בארץ. ודבר זה הוא ק"ו באשה שיש בה בריאה טובה שגם היא מקיימת קצת מצות ע"כ אמר כאן שנותן הודיה לו ית' שלא עשאו עכו"ם הורה בזה שיש צורך בריאה גם בעכו"ם וכ"ש באשה אלא שזכה האדם שלא נברא הוא באופן אחר שהיה ג"כ צורך הבריאה וזה שלא עשני עכו"ם אבל לאחרים עשה וכן באשה וזה לא היה נרמז אם אמר שעשני ישראל דהיינו אומרים שהבריאה למי שאינו ישראל אין בו צורך כלל וגבי אשה היה מתורץ טפי דהוצרך להזכיר שיש מעלה גם בבריאת אשה אלא שהוא לא ניצטרך לאותה מעלה. ונראה לי עוד מה שהנשים מברכות שעשני כרצונו דברכה זו אינה בגמ' ולמ"ש נחא דהא חז"י אפי' בברכת האיש שיש מעלה בבריאת האשה ע"כ שפיר חייבת היא לברך על מעלה שלה כנ"ל נכון:

19. ספר אבודרהם ברכות השחר

ומברך אדם בכל יום שלש ברכות אלו הראשונה שלא עשני גוי מפני שאין הגוים כלום לפנינו שנאמר (ישעיה מו, יז) כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו. והשנית שלא עשני עבד מפני שאין העבד מצווה במצות עשה שהזמן גרמא ועוד שאין לו זכות אבות שלא עמדו אבותיו על הר סיני. ועוד שאין מאמינין בו דמרבה עבדים מרבה גזל (אבות פ"ב מ"ז). ועוד שאסור לישא בת ישראל וקרוב לגוי. נשאל הרמ"ה אם יכול לברך גר שלא עשני גוי. ושבו' שלא עשני עבד והשיב: כך ראינו שאין הברכה אלא על תחלת ברייתו של אדם לפיכך אין הגר מברך שלא עשני גוי אלא כל זמן שהורתו ולידתו בקדושה אבל השבוי מברך שלא עשני עבד שלא תקנו ברכה זו מפני העבדות עצמה אלא מפני שאין העבד חייב במצות כישראל ואינו ראוי לבא בקהל ופסול לכמה דברים. והשלישית שלא עשני /אשה/ מפני שאינה מצווה במצות עשה שהזמן גרמא כמו שפירשנו בהקדמת הספר הזה. האיש דומה לפועל שנכנס לשדה חבירו ונטעה ברשות. והאשה דומה לנכנס שלא ברשות. ועוד שאימת בעלה עליה ואינה יכולה לקיים אפי' מה שנצטווה. והנשים נוהגות לברך במקום שלא עשני אשה שעשני כרצונו כמי שמצדיק את הדין על הרעה הבאה עליו.

20. עלי תמר

ברוך שלא עשני בור שאין בור ירא חטא. וזהו התנצלות שאין הברכה בגלל תורתם שכן שנינו אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, ואמרו בנדרים פ"א מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהם משון דקריין לאינשין חמורין, אלא הברכה היא מפני שאינם יראי חטא, וכדוגמת ברוך שלא עשני אשה לא מפני שאינה בת"ח אלא מפני שאין האשה מצווה על מצ"ע שהז"ג. ברוך שלא עשני בור שאין בור ירא חטא. ברוך שלא עשני אשה שאין האשה מחויבת במצוות. כלומר שאין מעלת האיש על האשה מצד עצמו שכן שניהם שוים בקיום העולם וכל אחד ממלא את תפקידו בחיי המשפחה שאי אפשר לאשה בלא איש ואי אפשר לאיש בלא אשה. אלא עיקר הברכה היא מבחינה זו שאין האשה מצווה על המצוות, ואם כי זה אינו גורע ממעלתה שכן כך הוא קיום העולם מ"מ צריך לתת הודאה על חלקו זה. עיין בסיפרי פנחס ותקרבה בנות צלפחד כיון ששמעו שהארץ נתחלקה לשבטים ולא לנקבות אמרו לא כרחמי בו"ד רחמי הקדוש ברוך הוא בו"ד מרחם על הזכרים יותר מעל הנקבות אבל הקדוש ברוך הוא רחמיו על הכל שנאמר ורחמיו על כל מעשיו וזה פרוש הברכה שעשאני כרצונו שקיום העולם תלוי בשניהם ואי אפשר לזה בלא זה. ובלקט יושר או"ח עיין בהערות, הברכה ברוך שלא עשני בהמה, כלומר שלא עשני בור שהיו קוראין לו בהמה כמ"ש בנדרים פ"א דקוראין לע"ה חמרא אבל זהו בכלל אונאת דברים ומפני כן נעשים שאין ת"ח יוצאין מהם, וא"כ אם היא חשובה שאינה בורה מעלתה כמעלת איש. ועיין ברש"י מנחות מ"ג בלשון שני והוא לקוח מהירושלמי כאן. ומה"ט אמרו בהוריות פ"ג האיש קודם לאשה להחיות אבל אם היא אשה חכמה היה נראה דאין האיש קודם וכמו שממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה ואם האשה עוסקת במצוות גמ"ח ספק אם איש שאינו בר הכי קודם שכן רחמנותו של הקדוש ברוך הוא היא על שניהם בשווה ועמ"ש במו"ק פ"ג. שו"ר לשון מדרש לקט פנחס, אבל הקדוש ברוך הוא רחמיו על הזכרים ועל הנקבות. ועמ"ש במו"ק פ"ג ה"ז פיסקא אמר ר"א ובנולד ב"ז וכו'.

ברוך שלא עשאני אשה שאין האשה מצווה על המצוות. במנחות מ"ג לא איתפרש טעמה של ברכה זו אבל בסוגיין באה הברכה וטעמה בצדה ומכאן תשובה להמעררים השטחיים אם כי אין כאן פגיעה בכבוד עקרת הבית ומי יותר מחז"ל הגדירו ערכה ומעלתה בכמ"ק וקראו עליה כל כבודה בת מלך פנימה אולם כונת הברכה היא שמקבל עליו בשמחה עול מצוות ברם אלו המעררים הצדק בימינם כביכול שהרי אפילו המצוות עשה ולית שהאשה מקיימת הם אינם מקיימים ולפי דרכם יכולה האשה לברך שלא עשאני איש כמותם.

ברוך שלא עשאני אשה, שאין האשה מצווה על המצוות. שאף שברוב מצ"ע חייבות נשים כאנשים ולעומת זה ישנן מצות שרק כהנים חייבים בהן וכן ישנן מצוות המוטלות רק על הבי"ד, מ"מ ישנן כמה מצוות שהתורה משמע שפטורות רק ממקצת מצוות וביחוד בזה"ל.

והנה במנחות קאמר סתם שמברך שלא עשאני אשה ואינו מפורש הטעם, ועיין בב"י שם שכתב שמרש"י משמע דהנה ברכות על חיוב המצות הן וצ"ע שלא הביאו הירושלמי דידן שמפורש כן, אולם בעכו"ם יש טעם נוסף, ועיין בטור סמ"ו שכתב ונהגו הנשים לברך שעשאני כרצונו וכן פסק מרן בשו"ע, אולם הפר"ח חולק על פסק השו"ע וז"ל ול"נ שאינן מברכות אלא שתי ברכות ראשונות ותו לא כיון דלא אשכחן לה בגמרא דכולי האי הו"ל לפרש ע"כ. ובכמה סדורי ספרדים וצרפת נשמטה ברכה זו ועיין בספר כתר שם טוב גאון, ויש סדורים שכתוב בהם שנשים מברכות בלי שם ומלכות. ובאמת צ"ע שאף שמהנהג נשים תורה היא כמ"ש בירושלמי ר"פ מקום שנהגו מ"מ הרי מבואר בסוכה מ"ו דלמ"ד ערבה מנהג נביאים היא אין מברכין על המנהג וא"כ קשה לומר שיכולים לעשות מנהג לברך, וכהיום שהנשים צדקניות מקיימות כל מצ"ע שהז"ג מלבד תפילין וציצית הרי עושין מצוה ומקבלות עליהן שכר ומברכות אקב"ו שאף שגדול המצווה ועושה הרי גם מי שאינו מצווה ועושה מקבל שכר וכמו שהאריכו בתוס' ר"ה ל"ג. ואף מן המצוות שפטרה אותן התורה וכגון ת"ת הרי כתב הרמב"ם בהלכות ת"ת פ"א ה"ג וז"ל אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר איש מפני שלא נצטווה וכו' הרי שכמו

במצ"ע שה"ג אם מקיימות מקבלות שכר כמו כן בכל מצוות שפטרה אותה התורה וכמו מי שאינו מצווה ועושה. ועוד הרי אמרו הנהו נשי במאי זכין באקרוי בנייהו לבי כנישתא ואמטוייה לגבריה עד דבאי מבי מדרשא, הרי שעל השתדלות מקבלות שכר וכהיום הן משתדלות בענין כל מצוה אף שהן פטורות א"כ אין צורך להצדיק דין עליה וכמ"ש בתה"ד, אלא שדעת התה"ד שעכ"פ יש לברך שלש ברכות ולדעת הפר"ח די בשתיים. ומנהג אמו של תה"ד היה כנראה מקורו במנהג א"י שמברכין שלא עשאני בור, וכמ"ש בעל לקט יושר שיש מחלוקת בזה גם בבבלי. ובור היה קורין לו בהשאלה בהמה.

21. Cairo Genizah T-S NS 229:2 and Cambridge Add. 3160:1 (Kahn, 12)

Praised are You ETERNAL our God King of the Universe who created me
a person and not a beast
a man and not a woman
an Israelite and not a gentile
circumcised and not uncircumcised
free and not a slave.

22. Taken from Zev Farber's article on Shelo Asani isha

Below are five examples of this series from ancient and medieval siddurim.³⁸

<p>בא"י אמ"ה :אשר בראת אותי: אדם ולא בהמה איש ולא אשה (זכר ולא נקבה) ישראל ולא גוי מל ולא ערל חפשי ולא עבד (טהור ולא טמא)³⁹</p> <p>שעשיתני איש ולא אשה, אדם] ולא בהמ[ה] ישר[אל] ולא ישמעאלי⁴⁰</p>	<p>Praised are you Lord our God, King of the Universe, • Who created me: • Human and not beast • Man and not woman • (Male and not female) • Israelite and not Gentile • Circumcised and not uncircumcised • Free and not slave • (Pure and not impure)</p> <p>... Who made me • Man and not woman • Human and not beast • Israelite and not Ishmaelite</p>	<p>שעשיתני איש ולא אשה אדם ולא בהמ[ה] מל ולא ערל שלא שמתני עבד⁴¹ שלא עשיתני עבד שלא עשיתני בלתי מדבר שעשיתני איש ולא אשה⁴² שלא עשיתני גוי (עובד ע"ז) כגוי הארצות מל ולא ערל שלא עשיתני עבד לבריות שלא עשיתני אשה שלא עשיתני בהמה⁴⁴</p> <p>... Who made me • Man and not woman • Human and not beast • Circumcised and not uncircumcised • Who has not placed me as a slave • Who has not made me a slave • Who has not made me a dumb brute⁴³ • Who made me a man and not a woman • Who has not made me a Gentile (idolater) like the nations of the world • [Who has commanded me to be] circumcised and [forbidden me to be] uncircumcised • Who has not made me a slave to other beings • Who has not made me a woman • Who has not made me an animal</p>
---	---	--

23. Yoel Kahn, *The Three Blessings: Boundaries, Censorship, and Identity in Jewish Liturgy*

The Jewish religious tradition, like many others, has always sought to legitimate its practices through teachings that validate their authenticity and historical authority. The strongest claim that the Jewish tradition makes is that a teaching or practice was initiated by one of the patriarchs, like the institution of three daily prayer services, or learned "from Moses at Mt. Sinai." It is, therefore, unsurprising that later commentators related the custom [Menahot 43b] to "recite one hundred blessings daily" to an event in the life of King David, and their specific language to the (ahistorical) leaders of the Great Assembly. Traditional sources almost never explicitly acknowledge how Jewish texts or practices have been shaped by--or in competition with--alternative teaching, practice, or text from the surrounding culture. Thus, although we can imagine these blessings emerging independently in Jewish circles during the late Second Temple period, it is likely that they were first said in social contexts when members of other groups were making similar comments about themselves. Before they were known as "blessings" per se, some version of these words may have functioned as an identifying slogan or folk aphorism...

The continuous thread that links the diverse history of this liturgical text is the ongoing desire to establish authenticity. Within their respective cultural-religious systems, the Hellenistic and Jewish formulations sought to affirm the authenticity and primacy of their cultures. Over time, the continual debate turned on the authentic use of the blessings, in terms of both proper context and authenticity of language. The censored manuscripts often preserve signs of effort to mark the absence of what the copyist knew was the once-authentic language. Later, when the language was deliberately changed, claims for authenticity were made based on the historical record created by the very texts that were themselves the product of censorship. The multivocal meaning of the text for almost every generation included the acknowledgement of historical continuity. Even moderns, who are explicit in their rejection of many of the core values of the master narratives that generated these texts, nonetheless seek, whenever possible, to maintain the structural integrity and manifest language of the received tradition. The full acceptance of this yearning for authenticity and desire for continuity may enable us to read the historical record with a greater sensitivity to its nuanced multivocality, while enabling us to embrace our own conflicted relationships with received religious text and praxis.

24. Rabbi David Fohrman, "Bereishit: Thank You, God...For Not Making Me A Woman?"

[Rashi] basically seems to say just in some fundamental way and in a very practical way: it is just sort of better to be a man than a woman, which at face value sounds...awful, but I want to explore that line of thought with you. I think it is no coincidence that it has just been in the last 70 years or so that people have begun to become troubled by this question. and I think one of the reasons why people had begun to become troubled by this question is because if you would have lived in any other era, in any place on earth, before 70 years ago, you never would have asked why it is that men thank God every morning you would have known why it was better to be a man and not be a woman.